

הלכות יום טוב, מסכת ביצה ד : [שעה-]

שני מועדים הסמוכים זה לזה (2): יום טוב שני של גלויות

רקע

סוגייתנו עוסקת בשני ימים טובים של גלויות, אם הם קדושה אחת וביצה שנולדה בראשון אסורה בשני או ששתי קדושות להם, וביצה שנולדה בראשון מותרת בשני.

מקורות

- א. ד : "אתמר שני ימים טובים של גלויות... דגזרו המלכות גזרה ואתי לאקלוליי"
ב. רש"י על אתר
ג. רמב"ם ה' שביתת יום טוב פ"א ה' כא-כד ; פ"ו ה' יא-יד
ה' עירובין פ"ח ה"ה
ה' קידוש החודש פ"ה ה' א-ח
ד. שו"ע ס"י תצו סע' א-ב ומשנה ברורה [בעיקר : סק"ב]
ס"י תקיג סע' ה ומשנה ברורה
ס"י תקכז סע' כב ומשנה ברורה

הסבר הסוגיה

"אתמר שני ימים טובים של גלויות רב אמר נולדה בזה מותרת בזה ורב אסי אמר נולדה בזה אסורה בזה" [גמ' ד :].

דין שני ימים טובים של גלויות שונה מדין שבת ויום טוב הסמוכים זה לזה. שבת ויום טוב הם שני מועדים מהתורה, ונוהגים את שניהם בתורת ודאי, שני ימים טובים של גלויות אינם בתורת ודאי אלא רק מפני הספק מהו היום הקדוש ומהו יום חול. לפיכך סובר רבי יהודה [עירובין לט.] ששני ימים טובים של גלויות מהוים שתי קדושות שונות, ואילו לשבת וליום טוב קדושה אחת [רבי יהודה לא נמנה בגמ' בעירובין (נח) : בין ארבעת החכמים הסוברים כרבי אליעזר שלשבת וליום טוב שתי קדושות].

רב [ד-ד :] מחלק חילוק הפוך, לדעתו לשבת וליום טוב שתי קדושות, שקדושת השבת וקדושת יום טוב אינן מצטרפות לקדושה אחת. לשני ימים טובים של ראש השנה קדושה אחת, ששני הימים יונקים מקדושה זהה של ראש השנה.

נחלקו רב ורב אסי האם לשני ימים טובים של גלויות קדושה אחת או שתי קדושות, רב סובר ששתי קדושות להם, ורב אסי סובר שיש להם קדושה אחת. מסבירה הגמ' שמחלוקתם נובעת ממחלוקת בהבנת דין יום טוב שני של גלויות. רב סובר שנוהגים יום טוב שני של גלויות רק מפני הספק, וכיוון שיום אחד יום טוב גמור, ויום שני יום חול גמור, הם אינם מתחברים לקדושה אחת. רב אסי חולק ולדעתו יום טוב שני אינו מפאת הספק, שהרי אנו יודעים את התאריך על פי הלוח, ואף על פי שאין לנו ספק, אנו נוהגים לעשות שני ימים טובים של גלויות.

מפרש רש"י [ד"ה לימא קסבר רב אסי, ספוקי מספקא ליה, ועבדינן תרי יומי, כותיה דרב מסתברא] שמחלוקת רב ורב אסי נובעת מהות הדין לנהוג יום טוב שני של גלויות. רב אסי סובר שחכמים תיקנו

לנהוג יום טוב שני של גלויות, ותקנת חכמים היתה ששני הימים מהיום יום אחד ארוך, ורב סובר שיום טוב שני אינו תקנת חכמים, אלא מנהג שנהגו בני הגולה כדי לצאת ידי ספק. ר' זירא מוכיח את שיטת רב אסי שיום טוב שני אינו מנהג אלא תקנת חכמים, שהרי אנו נוהגים יום טוב שני של גלויות למרות שאנו בקיאים בקידוש החודש ואין לנו ספק, משמע שחכמים תיקנו לנהוג כך. דוחה הגמ', שיום טוב שני אינו תקנת חכמים אלא מנהג שנהגו בני הגולה מעצמם, והם קיבלו הנחיה להמשיך ולשמור על מנהגם, מחשש ש"זימנין דגזרו המלכות גזרה ואתי לאקלוליי". המסקנה להלכה משיטת רש"י שיום טוב שני של גלויות אינו תקנת חכמים אלא מנהג. כך מוכח גם משיטת התוס' [סוכה מד: ד"ה כאן], המוכיח את שיטתו שמברכים על הלל בראש חודש למרות שהוא מנהג, מכך שמברכים ומקדשים ביום טוב שני של גלויות.

הרא"ה [ד"ה אמר ר' זירא, אמר אביי, והשתא] חולק על רש"י בפירוש הסוגיה, ומבאר שגם רב וגם רב אסי סוברים שיום טוב שני הוא תקנת חכמים, מחלוקתם האם תקנתם היתה בתורת ודאי או בתורת ספק. רב אסי סובר שלו מנהגם של בני הגולה היה מדין ספק בלבד, היו צריכים להחמיר בספק תורה ולהקל בספק דרבנן ובספק ברכות, מכיוון שהם נוהגים לברך את כל הברכות בשני הימים, ולא להניח תפילין בשני הימים, על כרחנו שחכמים תיקנו להם שני ימים בתורת ודאי, ולכן לשניהם קדושה אחת. רב חולק ולדעתו כיוון שיסוד מנהגם נובע מספק, חכמים תיקנו להם לנהוג בשני הימים את כל דיני יום טוב, אבל תיקנו זאת בתורת ספק ולא בתורת ודאי.

פסק הרמב"ם אינו ברור. בהלי קידוש החדש [פ"ה ה"ה] הרמב"ם פוסק: "בזמן הזה שאין שם סנהדרין... היה מן הדין שיהיו בכל המקומות עושין יום טוב אחד בלבד... אבל תקנת חכמים היא שיהיו במנהג אבותיהם שבידיהם". משמע מלשון הרמב"ם שהחיוב לנהוג יום טוב שני של גלויות נובע מתקנת חכמים. בהלי שביתת יום טוב [פ"א הכ"א] הרמב"ם פוסק: "זה שאנו עושין בחוצה לארץ כל יום טוב מאלו שני ימים מנהג הוא". חיוב יום טוב שני ממנהג בלבד [כך משמע גם מפ"ו ה"ד].

דין ביצה שנולדה ביום טוב איננו הנפקא מינה היחידה אם שני ימים טובים של גלויות קדושה אחת או שתי קדושות. יש נפקא מינות נוספות בין שתי השיטות:

- א. עירוב תחומין. האם ניתן לערב ביום טוב הראשון למזרח, וביום טוב שני למערב.
- ב. עירוב תבשילין. כששני ימים טובים של גלויות חלים בימים חמישי וששי, והוא שחכ לעשות עירוב תבשילין לפני יום טוב. אם לשני ימים טובים של גלויות שתי קדושות הוא יכול לערב ביום חמישי, ולומר: אם היום חול ומחר קודש, הריני עושה עירוב תבשילין לשבת, אם היום קודש ומחר חול, איני צריך לעשות עירוב תבשילין, שהרי המבשל ביום ששי, מבשל מיום חול לשבת.
- ג. הפרשת תרומות ומעשרות. אסור להפריש תרומות ומעשרות בשבת וביום טוב. לפיכך אם לשני הימים טובים של גלויות קדושה אחת לא ניתן להפריש בהם תרומות ומעשרות, אבל אם יש להם שתי קדושות, ניתן לעמוד ביום הראשון ולהפריש על תנאי, אם הראשון חול והשני קודש, הריני מפריש היום, אם הראשון קודש והשני חול, הריני מפריש למחרת, ומה נפשך מותר לו לאכול את הפירות ביום השני.

הרמב"ם [פ"א הכ"ד, ופ"ו ה"י-יא-יב] פוסק שלשני ימים טובים של גלויות שתי קדושות, ולכן ביצה שנולדה בזה מותרת בזה, מותר לעשות עירוב חצרות ביום טוב ראשון, וניתן להפריש תרומות ומעשרות על תנאי ולאוכלם ביום השני.

הרמב"ם [פ"ו ה"י-טו] מחדש חידוש שאינו מופיע בגמ': "כל הדברים האלו שאמרנו היו בזמן שהיו בית דין של ארץ ישראל מקדשין על פי הראיה והיו בני הגלויות עושין שני ימים כדי להסתלק מן הספק לפי שלא היו יודעין יום שקדשו בו בני ארץ ישראל, אבל היום שבני ארץ ישראל סומכין על החשבון ומקדשין עליו אין יום טוב שני להסתלק מן הספק אלא מנהג בלבד. ולפיכך אני אומר

שאינו מערב אדם ומתנה בזמן הזה לא עירובי תבשילין ולא עירובי חצרות ולא שתופי מבואות ואינו מעשר הטבל על תנאי אלא הכל מערב יום טוב בלבד". הרמב"ם פוסק שבזמננו שהמועדים נקבעים על פי הלוח ואין ספק מהו יום טוב ומהו יום חול, חיוב יום טוב שני מנהג בתורת ודאי, וכיוון שאין ספק לא ניתן להתנות על עירוב תבשילין ועל הפרשת תרומות ומעשרות.

הראב"ד [שם] חולק על הרמב"ם, וסובר שאם היה ניתן להתנות בזמן שהיה ספק כל שכן שניתן להתנות כיום שאין ספק והיום השני יום חול.

שיטת הרמב"ם צריכה הסבר שהרי הרמב"ם אמר את חידושו רק לגבי עירוב תבשילין, עירובי חצרות, שיתוף מבואות והפרשת תרומות ומעשרות, ולא אמר את דינו לגבי ביצה שנולדה ביום טוב ראשון [פ"א הכ"ד], ולא אמר את דינו לגבי עירובי תחומין [הל' עירובין פ"ח ה"ה].

נראה להסביר שיש חילוק בין עירוב תבשילין, עירוב חצרות, שיתוף מבואות והפרשת תרומות ומעשרות שהיכולת להתנות עליהם ביום טוב ראשון מבוססת על כך שאחד הימים חול, לבין ביצה שנולדה ביום טוב ועירוב תחומין, שדינם אינו מבוסס על כך שיום אחד חול [הרי ניתן לערב עירוב תחומין גם משבת ליום טוב, אף על פי ששניהם קדושים מהתורה], אלא על כך שיש להם שתי קדושות. הרמב"ם פוסק שכיום אין ספק והמנהג לנהוג קדושה בשני הימים, ולכן לא ניתן להתנות בהם. אבל למרות ששניהם קדושים לא השתנה הדין המקורי שיש להם שתי קדושות, ולכן מותר לערב ביום הראשון למזרח וכיום השני למערב, ומותר לאכול ביום השני ביצה שנולדה ביום הראשון.

סיכום

רב פוסק שיש לשני ימים טובים של גלויות שתי קדושות, ולכן ביצה שנולדה בראשון תאכל בשני. רש"י לומד מכאן שחיוב יום טוב שני אינו תקנת חכמים אלא מנהג שנהג עם ישראל. הרא"ה חולק וסובר שחיוב יום טוב שני נובע מתקנת חכמים.

הרמב"ם מחדש שכיום שמקדשים על פי החשבון, שני הימים קדושים בתורת ודאי.

הלכה

השו"ע [סי' תקיג סעי' ה] פוסק שיש לשני ימים טובים של גלויות שתי קדושות, ולכן ביצה שנולדה בראשון תאכל בשני. השו"ע [סי' תקכו סעי' כב] אינו מקבל את חידושו של הרמב"ם, ופוסק שניתן לעשות עירוב תבשילין ביום טוב ראשון, וממה נפשך מותר לו לבשל מיום טוב שני לשבת.